

ERFGOED BRUSSEL

Speciaal nummer
Open Monumentendagen
September 2019 | Nr031

Dossier **EEN PLAATS VOOR KUNST**

DOSSIER

'CECI N'EST PAS UN MUSÉE – ON CONSOMME'

*HET GOUDBLOMMEKE
IN PAPIER, EEN
BRUSSELSE LIEU DE
MÉMOIRE*

ERIC MIN
ESSAYIST EN CRITICUS

Net zoals de plaatsen waar kunst gemaakt wordt spreken deze waar kunstenaars samenkomen tot de verbeelding. Zeker als het om ronkende namen gaat dan worden ze als bedevaartsoorden voor kunstliefhebbers. Men beeldt zich de vriendschappen in die er gesmeed werden, de rivaliteit die er werd uitgevochten, de gesprekken die er gevoerd werden en de wilde plannen die er werden uitgedacht. Een van die plaatsen is het Goudblommeke in papier, een bruine kroeg die in de tweede helft van de vorige eeuw de vaste stek was voor heel wat schrijvers en kunstenaars, met dank aan de uitbater die niet moest onderdoen in excentriciteit voor zijn cliënteel. Eric Min doet met zijn vertelling in stijl eer aan de geschiedenis van het café en zijn uitbater.

Een rovershol? Het privémuseum van een bizarre verzamelaar? Een brocanterie? Wanneer je voor het eerst de deur van het *Goudblommeke* opendwt, weet je niet meteen waar je bent terechtgekomen. Deze morsige gelagzaal waar de tijd lijkt stil te staan bevindt zich op een snijpunt: het is evengoed een collectie van voorwerpen met een geheugen als een knooppunt van immateriële herinneringen – een brok levende geschiedenis.

Als het kroegje zich niet in de Brusselse Cellebroersstraat zou bevinden maar pakweg op de hoek van de rue Saint-Médard en de rue Mouffetard in Parijs, dan was het *Goudblommeke* wijd en zijd bekend als een perfect voorbeeld van wat de Fransen een *lieu de mémoire* noemen. Het is de historicus en *académicien* Pierre Nora die deze uitdrukking in de *Grand Robert* heeft gekatapulteerd. Tussen 1984 en 1992 verschenen onder zijn leiding drie vuistdikke delen van het standaardwerk *Les Lieux de Mémoire*.¹

Gevel aan de Cellebroersstraat (© Lander Loeckx, 2019 / vzw Geert van Bruaene).

Op bijna vijfduizend pagina's fileerden meer dan honderd auteurs de Franse geschiedenis aan de hand van plaatsen waar de herinnering aan het verleden bijzonder tastbaar is, maar evengoed van personages en symbolen, gebruiken en gebeurtenissen, tradities en rituelen, momenten en monumenten – van herdenkingsplaketten tegen huisgevels tot collectieve emoties bij rampen en zelfs taalgebruik... Deze sporen kun je verzamelen en schikken tot er iets als een mentale kaart van een gemeenschap opdoemt. Een *lieu de mémoire* kan dus een fysieke, geografische locatie hebben, maar dat hoeft niet. In het Brusselse (en uitermate tweetalige) fenomeen *Het Goudblommeke in Papier - La Fleur en Papier Doré* komen al deze elementen samen. Zo wordt een ruimte – een adres in een telefoonboek, een stipje op Google Earth – een incarnatie van ons cultureel geheugen en onze collectieve herinnering. Het café is zowel een ontmoetingsplaats waar de wereld wordt becommentarieerd bij een glas *Zinnebir* als een plek waar de lagen van het verleden (letterlijk) als geologische afzettingen op de muren zijn achtergebleven, vastgelegd in opschriften, krabbels, schilderijtjes en ander kunst- en vliegwerk.

(© Lander Loeckx, 2007 / vzw Geert van Bruaene).

24 UUR VRIJHEID PER DAG

Dat heeft alles te maken met het unieke karakter van het *estaminet*, dat we eigenlijk kunnen beschouwen als een (zelf)portret van de man die hier jarenlang huis en salon heeft gehouden: Geert (of Gérard) van Bruaene (1891-1964) – kroegbaas, lolbroek, brocanteur, kunstmarchand, tedere anarchist, surrealist en kosmopoliet-op-één-tegel. Die voorgeschiedenis maakt het *Goudblommeke* tot een van de laatste vertegenwoordigers van een uitstervend ras, het literair-artistische café,

dat tussen pakweg 1850 en 1950 het Europese kunstgebeuren mee vormgaf. Op enkele zeldzame overlevenden in Wenen, Triëste en Parijs na (en de Brusselse *Cirio*, die ooit August Vermeylen en zijn vrienden onderdak bood en die de lasten van de tijd ook vandaag nog waardig draagt), zijn ze op de fles gegaan of vertimmerd tot hippe plekken waar toeristen samenscholen. Dat brengt ons meteen tot de cultuurpessimistische bedenking dat alles van waarde weerloos is, maar evengoed tot het

befef dat het heel lastig is om aan te geven wanneer iets authentieks omslaat in een pastiche. Hoeveel procent van de oorspronkelijke sfeer moet in een gebouw hangen om het als 'echt' te ervaren? Welk aandeel van de originele pigmenten moet een schilderij bevatten om het toe te schrijven aan Vincent van Gogh? In het *Goudblommeke* zit het wel goed met die authenticiteit: voor de klanten van de eenentwintigste eeuw zijn de drie oude gelagzaaltjes een *vintage* decor uit de jaren 1950,

↑
Een ingekaderde pagina uit 'Livre d'Or de La fleur en papier doré' van Geert van Bruaene (© Lander Loeckx, 2007 / vzw Geert van Bruaene).

←
Geert van Bruaene op een ingelijste foto uit het café (© Lander Loeckx, 2007 / vzw Geert van Bruaene).

dat van vloer tot plafond als monument beschermd is. Gelukkig voor ons blijkt het verweerde dus allesbehalve waardeloos te zijn, al is het literaire verleden van de kroeg soms al te fors aangezet: niet alle artiesten die met het café worden verbonden, kwamen er echt over de vloer. In april 2018 legde de Brusselse journalist Michaël Bellon in het weekblad BRUZZ de link tussen het interieur en zijn mythische geschiedenis: 'Het *Goudblommeke* - opgetrokken uit gebroebel, gebladder en gebarsten tegels - is wereldkampioen in het koesteren van patina. Het gebinte, de steunbalken en de stijlen zijn zo kaduuk als in een interieur van Van Gogh - zowat de enige schilder die hier nooit is geweest'.²

Zo bevindt elke *lieu de mémoire* zich in de schemerzone tussen historische accuraatheid, fantasie en sfeerschepping.

Wat vaststaat is dat Geert van Bruaene zich wél heel goed thuis voelde in het milieu van de Brusselse surrealisten; daarvan is dit caféinterieur een stille getuige. Een van de karaktertrekken van de beweging was immers haar fascinatie voor wat verouderd en toevallig was. De surrealisten waren dol op sleetse interieurs en aftandse objecten, 'voorwerpen die op het punt van uitsterven staan' of met elkaar mysterieuze relaties aangaan, zoals de cultuurfilosoof Walter Benjamin opmerkte.³ Net als de kunstsalons

van hun dadaïstische voorgangers leken de surrealistische tentoonstellingen, collages en assemblages opgetrokken uit *objets trouvés*: het waren kleine en grote uitdagerijen, samenscholingen van rommel die met touwtjes en spug in een wankel evenwicht werden opgetast. Precies zoals de 'brol' aan de muren van dit café zijn het de sporen en de spoken van een vergeten leven. Van Bruaenes interieur houdt het midden tussen een bruine kroeg, een antiekhandel, een heemkundig museum en een theaterdecor. Een pandemonium van objecten komt je hier tegemoet: schilderijen, ingelijste foto's, raadselachtige opschriften, reclameborden, kapotte barometers, een gewei en een

hellebaard, een Napoleontische adelaar en een jachthoorn, affiches, snuisterijen, bric-à-brac, krukkige stillevens – eigenlijk lijkt het hele interieur wel een *nature morte*. Een bont opgetuigde tapkast is het hart van deze *Wunderkammer*. Het *Goudblommeke in papier* is een oord van woorden, een curiositeitenkabinet voor de geest. En voor het lichaam, want hier werd en wordt niet alleen gediscussieerd maar ook gedronken en gezwansd – 'zwans/zwanze' is onvertaalbaar Brussels voor breedspakige flauwekul. Honderd jaar later zijn de tooggrappen nog altijd dezelfde. Als de avond valt, parelt twijfelend licht in de glazen en komt de weemoed die niemand kan verklaren.

Een kleine planeet was het café al die tijd, een vrijhaven voor lieden die slechts in gezelschap alleen kunnen zijn. Het stond in de sterren geschreven dat de rusteloze, enigszins chaotische Geert van Bruaene hier uiteindelijk zou aanspoelen. De kleine, gezette man met het zware brilmontuur ging door het leven als *Gérard le Bistrot*, *Zézar la Brocante*, *le Colporteur* of *le Bookmaker*. Minstens twaalf stielen heeft hij uitgeprobeerd, van acteur tot kunsthandelaar en cafébaas. Een prutser was hij, een romanfiguur die in 1953 door de schrijfster Irène Hamoir, levenspartner van de surrealist Louis Scutenaire, in haar sleutelroman *Boulevard Jacqmain* werd opgevoerd als de onderwereldfiguur *Gédéon la Crapule*. In die gouden jaren vijftig en zestig kon je geen surrealistisch tijdschrift open slaan zonder te struikelen over de een of andere levenswijsheid van onze mild anarchistische kroegbaas. 'Ieder mens heeft recht op 24 uur vrijheid per dag', bijvoorbeeld, of 'Nous ne sommes pas assez rien du tout'. Boven de kachel in de voorkamer van het café prijkt nog altijd de mysterieuze spreuk *Ole Com Bove*;

(© Lander Loeckx, 2007 vzw Geert van Bruaene).

het is geen leuze in het Sanskriet of een motto uit het Syldavië van strip-tekenaar Hergé – nog een beroemde stamgast – maar Brussels voor 'olie komt bovendien', net als kwaliteit dus. En ook vandaag wordt de klant die de voordeur van het *Goudblommeke* opent er met een knipoog naar Magritte aan herinnerd dat hij geen kunsttempel maar een handelszaak binnenstapt: in schoolschrift heeft iemand 'Ceci n'est pas un musée - on consomme' op een bordje genoteerd.

Het surrealisme en de mercantiele inborst van de neringdoener zijn altijd al twee zijden van dezelfde Brusselse medaille geweest. Van Bruaene zou dat zeker niet tegenspreken. Als kunsthandelaar was hij niet meteen een goudhaantje; het is zijn levensgezellin Marietje Cleren – cafébazin *de son état* – die hem jarenlang financieel de hand boven het hoofd heeft gehouden. In een aflevering van *Ooggetuige*, de rubriek die hij jarenlang in het weekblad *Knack* verzorgde, heeft Johan Anthierens

deze Marie-Joséphine dite Molleke liefdevol gememoreerd: in juni 1975 is Geert al meer dan tien jaar dood en overleeft de vrouw 'in grote heimwee'; aan de tijd van de artistieke heeft zij alleen een kunstbeen overgehouden. In Anthierens' dagen zwaait een 'niet oninteressante Luxemburgse madame Galland' de plak in het café, waar blijkbaar al 'een sterke museum-smaak hangt'.

Van Bruaene, in Kortrijk geboren en rond 1905 met zijn ouders in de hoofdstad aangespoeld, maakte zijn debuut als *artiste lyrique* op de planken van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg en in het Alhambratheater. Aan zijn kortstondige carrière in de KVS, waar hij in *Candida* van George Bernard Shaw speelde, dankte hij trouwens een inkomen van honderd en tien frank per jaar als *pensionné de l'État*; op een visitekaartje vermeldde hij later zijn stamnummer en pensioenbedrag als eretitels. Zijn samenwerking met theaterdirecteur Adolf Clauwaert – *what's in a name* – deed Van Bruaene belanden in de slipstream van het Vlaamse nationalisme, een ideologie die tijdens de Eerste Wereldoorlog naadloos overging in wat genadige historici het 'activisme' noemen: een poging om Vlaamse eisen door te drukken met hulp van de Duitse bezetter. Waren het Van Bruaenes politieke sympathieën die hem omstreeks 1918 naar Berlijn dreven, waar hij de dichter en kunstcriticus Paul van Ostaijen zou ontmoet hebben en de nieuwste stromingen leerde kennen? De episode is gehuld in de nevels van de tijd. Na de wapenstilstand dook Geert opnieuw op in de Brusselse theaterwereld, en dat was meteen de laatste keer dat hij nadrukkelijk de Vlaamse kaart trok. Voortaan voeren zijn projecten onder Franstalige vlag. De stoet kunstgalerieën, *boutiques d'art* en kroegen die hij tussen 1923 en zijn dood in 1964 stichtte klinkt

als de tekst van een chanson in de taal van Molière – of als de oeuvre-catalogus van Magritte, gemixt met een collectie stripverhalen van een Hergé-op-speed: *le Cabinet Maldoror*, *À la Vierge Poupine*, *L'Imaige Nostre-Dame*, *Le Diable par la Queue*, *L'Agneau Moustique*, *Le Soleil Noir* en uiteindelijk die fameuze *Fleur en Papier Doré*, een eigen vertaling van wat een vers van Guido Gezelle zou kunnen zijn. Een dozijn beroepen en dertien ongelukken, meer viel er voor de nijvere Van Bruaene in Brussel niet te rapen. Een leven lang cirkelde de man in een baan om de planeet van de kunsten zonder ooit vaste voet aan de grond te zetten.

De man met het brilletje opende zonder veel succes de ene kunstgalerie na de andere, en almaar nieuwe *partners in crime* losten elkaar af. In het *Cabinet Maldoror*, een 'centrum voor plastische kunsten' in het hotel Ravenstein, werd Van Bruaene geassisteerd door zijn zaakgelastigde Michel de Ghelderode. Voor zijn galerie *À la Vierge Poupine*, die in mei 1925 met schilderijen van Floris Jaspers de deuren opende in de Naamsestraat, traden de dichters Camille Goemans en Paul van Ostaijen aan als *compagnons*. Maar het grote geld verdienen lukte zelden, want een anarchist als *Gérard la Crapule* maakte de gekste bokkensprongen. Als niets waarde had, mocht toch alles naast elkaar staan, zoals op de eerste de beste rommelmarkt? In zijn handen werd de grens tussen echt en vals, plagiaat en *pièce unique* flinterdun. Toen Hans Arp in Brussel aankwam om er bij Van Bruaene te exposeren, bleek dat de kunstenaar geen enkel werk had meegebracht. Gelukkig had de man in zijn agenda de afmetingen, kleuren en vormen van een aantal reliëfs genoteerd, en samen met enkele vrienden ging Geert aan de slag. De hele nacht werd geknutseld met zaag, verfkwas en lijmpot, en de volgende

ochtend was de tentoonstelling klaar. Geloof iemand vandaag écht nog dat de tekeningen van Magritte en het gedicht in Gezelles handschrift aan de muren van het *Goudblommeke* authentiek zijn?

ONDERWEG NAAR HET BLOMMEKE

De Brusselse bevolkingsregisters leren ons dat de man in de jaren dertig van het ene adres naar het andere doolde. Omstreeks 1935 belandde hij in de Geschenkengang op de Grasmarkt, waar hij samen met Marietje het estaminet *À l'Imaige Nostre-Dame* uitbaatte. Het café bestaat nog altijd; vandaag tref je er vermoeide toeristen en enkele habitués aan. Was het in de jaren dertig echt anders? Het pittoreske interieur van deze kunstenaarskroeg lijkt alvast een eerste incarnatie van het *Goudblommeke*: door Ferdinand Schirren beschilderde ruiten, een collectie pijpen, een jachthoorn, religieuze 'brol', aforismen, schilderijtjes... Even leek het erop dat Van Bruaene de kunstwereld had ingeruild voor een bestaan achter de tapkast, al zou de man later nog menige *boutique* openen en naast het officiële circuit kunst (en tapijten) blijven verhandelen. Een jaar voor Geerts dood verkocht de berooide surrealist Paul Nougé, die eerder al zijn bibliotheek van de hand had gedaan, hem nog zijn laatste drie doeken van Magritte voor twaalfduizend frank, te betalen in maandelijks aflossingen. Onze *marchand* kwam tien keer met duizend frank over de brug en blies vervolgens zijn laatste adem uit. Grapje.

Eigenlijk was het Marie Cleren die haar Gérard al die tijd aan de gang hield. De vrouw wist van wanten en baatte het ene café na het andere uit, bijvoorbeeld *Den Hoef* in Ukkel en *À la Belle Étoile* in Sint-Pieters-Woluwe.

Het lijkt wel alsof Van Bruaene er in de gelagzalen van zijn onwettige echtgenote een ondergronds bestaan op na hield. Blijkbaar had hij heel vaak schulden – en geen nagel om aan z'n kont te krabben – maar dankzij Marietje bleef hij buiten schot. Tussendoor viel zijn naam in enkele affaires van kunstvervalsing. Geef de man maar ongelijk: na het urinoir van Marcel Duchamp en de aardschok die dada had veroorzaakt, ging kunst niet langer over echt of vals maar over het verschil tussen *passé* en interessant.

Was Van Bruaene gewoon lui, of was zijn eeuwige twijfel een vorm van faalangst? Toen Magritte en Marcel Mariën de aforismen die hun vriend aan de toog declameerde in een boekje willen bundelen, haakte hij af. Als de invallen die Geert uiteindelijk op de muren van het *Goudblommeke* kalligrafeerde niet liefdevol zouden bewaard zijn – sinds 1997 zijn de gevel en de drie gelagzalen door het Brusselse Gewest als monument beschermd (zie kaderstuk) – zou er geen haan meer naar kraaien. Wie anders dan Marietje zorgde ervoor dat onze prutser zijn laatste decor kon inrichten? Toen Geerts oog viel op het vervallen *Café des Artistes* in de Cellebroersstraat was zij het die de eigenaar van het pand, de Brusselse Commissie van Openbare Onderstand⁴, benaderde met een voorstel. Marie wilde er een *'auberge à l'ancienne'* uitbaten, *'de caractère folklore et expositions permanentes de tableaux populaires'*. Voor de inrichting tekende de heer Van Bruaene, voormalig secretaris van de *Union Internationale des Peintres et Sculpteurs* en van de *Amis de l'Art Populaire*, bekroond met de prijs van de Stad Brussel in 1935. Het plan lukte en op 15 oktober 1944 ging de huurovereenkomst in.

Met zijn nieuwe onderkomen nestelde onze voormalige secretaris zich wel heel letterlijk in het geheugen van de stad. Het zeven-

tiende-eeuwse huisje waar hij het *Goudblommeke* inrichtte, is gebouwd in een van de oudste straten van Brussel, vlak bij de eerste stadswal. Er stond een klooster van de broeders Alexianen of Cellebroeders – dat verklaart de naam van de plek. Van Bruaene haalde ook letterlijk het verleden in huis. De imposante Leuvense stoof zou afkomstig zijn uit een ander monument van de Brusselse bohème, *Le Diable au Corps* in de Koolstraat. Toen dat café in 1928 onteigend werd voor de uitbreiding van de *Innovation*, is de inboedel openbaar verkocht. Hoe Van Bruaene de loodzware kachel van het café op de kop heeft getikt en het ding (vele jaren later?) langs zijn steile straatje naar boven heeft gesleept, weten we niet.

Rond 1950 moet de zestigjarige Geert iets als een tweede jeugd hebben beleefd. Drukke tijden waren het, waarin zijn kroeg uitgroeide tot het epicentrum van de 'Republiek der Kunsten en Letteren'. Het begon in december 1949, toen de essayist Jan Walravens er voor het eerst vergaderde met de redactie van het literaire tijdschrift *Tijd en Mens*, het blad 'voor de nieuwe generatie' dat in oktober van dat jaar zijn eerste nummer had voorgesteld. Een *old school* avant-gardetijdschrift was het, met een stevig manifest dat van leer trok tegen *'de kleinburgerlijkheid, de corruptie en de wreedheid'* die tot een uitzinnige oorlog hadden geleid. In de redactie treffen we schrijvers aan als Hugo Claus, Louis Paul Boon, Albert Bontridder en Remy C. van de Kerckhove.

Precies een week nadien opende Van Bruaene weer een nieuwe galerie, *La Diable par la Queue* in de Kerstenmannekensstraat, een trieste verbindingsteege in het stads-hart tussen Spoormakersstraat en Duquesnoystraat. Het uithangbord vermeldde *Gezottenvanapaiponmet-*

tegève, loepzuiver Brussels voor de uitdrukking 'je zou ervan de pijp aan Maarten geven'. Als openingstentoonstelling haalde Geert tekeningen en schilderijen van zijn Franse vriend Jean Dubuffet naar Brussel; na Parijs en New-York kreeg de Belgische hoofdstad alweer een primeur. Walravens herinnerde zich dat de schilderijen achtduizend frank per stuk moesten kosten. Hij bewonderde de brede smaak van zijn strijdmakker en diens *'naar de ribben tastende absurditeit'*.

Snel herdoopte Van Bruaene zijn galerie; vond hij *L'Agneau Moustique* gewoon beter klinken of moest de belastingcontroleur om de tuin worden geleid? We weten het niet. Van Bruaene exposeerde er onder meer Congolese schilders; ook dat was nog niet eerder gedaan. Aan inspiratie had hij geen gebrek, want in die dagen bruiste Brussel weer van artistieke dadendrang. In maart 1949 hadden de kunstenaars van *Cobra* hun eerste tentoonstelling in de Belgische hoofdstad gehouden – het letterwoord verwees naar de drie plaatsen waar de beweging actief was: Kopenhagen, Brussel en Amsterdam. De Belg Christian Dotremont kloeg erover dat er aanvankelijk uit ons land weinig steun kwam: op de kunstcriticus Luc Haesaerts en onze Geert van Bruaene na zag niemand iets in *Cobra*. Dat veranderde snel, en ook *Tijd en Mens* ruimde heel wat plaats en menig omslag in voor Dotremont en zijn vrienden Alechinsky, Cox en Corneille, al zou het blad nooit een uithangbord van de beweging worden. Het ludieke, gewild oppervlakkige van *Cobra* stak al te zeer af bij de hang naar existentiële en existentialistische tragiek – Claus noemde het *'de Aalsterse doem'* – van de redactieleden Walravens en Louis Paul Boon.

Deze laatste herinnerde zich de redactievergaderingen in het café maar al te goed, al relativeerde hij

LEVEND ERFGOED RESTAUREREN

Het besluit dat de Brusselse Hoofdstedelijke Regering op 3 juli 1997 ondertekende, beschermt de gevel, het dak en de drie gelagzaaltjes op de begane grond als monument, 'met inbegrip van de elementen van het meubilair en van de decoratie'. In de bijlage bij het document lezen we waar het echt om gaat: 'Aan de vergeelde muren van de kroeg hangt een overvloed aan ingelijste kunstwerken en een bonte mengeling van objecten, die aan deze plaats haar bijzondere atmosfeer en charme geven (...). De sfeer van deze plaats, die bekend staat als de oudste nog geopende kroeg in de stad, moet ten allen koste in stand worden gehouden. Het uitzonderlijke karakter van de herberg moet immers worden bewaard en ook de toekomstige generaties moeten op hun beurt dit stuk bloemlezing van de folklore en het artistieke en literaire leven van Brussel, waarop de inwoners zo fier zijn, leren kennen'. Meubilair en decoratie werden aldus onroerend door bestemming.

Het beschermingsdossier bevatte een bundel van 11 sfeerfoto's die echter niet helemaal overeenkwamen met wat de vzw aantrof bij de overname op 1 oktober 2006. De 'inventaris' bestond bovendien enkel uit een summiere beschrijving. Om het café nieuw leven in te blazen moesten de nieuwe uitbaters twee schier

(© Lander Loecx, 2019 / vzw Geert van Bruaene).

onverenigbare eisen inlossen : enerzijds de renovatie om aan de huidige horeca-regelgeving te beantwoorden én anderzijds het intact behoud en de restauratie van de beschermde delen. Hiertoe werd een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd waarin beide aspecten in evenwicht gebracht werden. Voor de zomer van 2007 volgde de goedkeuring en kon gestart worden met de restauratie, in nauw overleg met de toenmalige Directie Monumenten en Landschappen en met de financiële steun van het Gewest. Een jaar later ontving *Het Goudblommeke in Papier* hiervoor ook de prestigieuze Caiusprijs.

Om bij de restauratie snel en nauwkeurig te kunnen werken werd aan fotograaf Lander Loecx de opdracht toegekend om een fotografische inventaris te maken van de 323 kaartjes en objecten uit de gelagza-

len. Alles werd gecodeerd, gereinigd en naar een geklimatiseerde opslagplaats overgebracht. De fotograaf maakte vooraf technische opnames van de muren, mét en zonder kaders. Door de nicotinevervuiling op de muren was de aftekening van de objecten goed zichtbaar, waardoor de opnames gebruikt konden worden als een soort planafdruk. Alle objecten werden na de renovatie opnieuw op exact dezelfde plaats en even scheef gehangen (sic) als op de gecodeerde blauwdruk.

Voor de uitbaters blijft het ook vandaag nog balanceren op het slappe koord tussen het in stand houden (en documenteren en restaureren) van dit stukje patrimonium en het drijven van een handelszaak die economisch gezond moet zijn én aan allerlei verplichtingen rond hygiëne en veiligheid moet voldoen.

Na het wegnemen van de kaders bleef op de muren de blauwdruk achter van de kaders en objecten. De nicotine-patina werd voorzichtig gereinigd en achteraf opnieuw geëvoerd met een 'geheim' verfrecept op basis van Piedboeufbier. Foto's voor en na de restauratie (© Lander Loecx, 2007 / vzw Geert van Bruaene).

zijn rol in het verhaal: voor Boontje was het opzet veeleer 'een gelegenheid om eens samen te komen' en een pintje te drinken. Toch leverde Boon een dozijn bijdragen en nam hij vanaf april 1953 samen met Walravens en Claus de samenstelling van het blad op zich. Zijn typering van het *Goudblommeke* is er eentje om in te lijsten:

"Veel zijn we samengekomen, de mannen van Tijd en Mens, in dat oud Brussels cafeetje, gelegen in de nauwe straatjes der nu voor een groot deel weggebroken wijk in het hart der stad. En de waard was Geert van Bruaene, een dichter, een zonderling. De gelagzaal zelf was een weerspiegeling van wat Van Bruaene voor iets was. Er stond een oude antieke kachel, met in de vloer zand gestrooid. Er hing een authentiek handschrift van Guido Gezelle, een gedicht, door Geert met alle mogelijke zorg ingelijst... En verder waren er de onmogelijkste dingen bij elkaar geraapt: een oud-Brussels ijzeren uithangbord, een pagaaï van Indianen uit Zuid-Amerika, beelden uit Nieuw-Guinea, en aan de wand teksten van Maldoror, van de surrealisten, en van Geert zelf".

Nog een ander evenement met een even artistieke als anekdotische lading speelde zich af in het estaminet. Op zondag 8 maart 1953 vierden de Brusselse surrealisten er de terugkeer van hun verloren zoon Marcel Mariën, die een tijd als keukenhulpje rond de wereld had gedobberd op een Zweeds vrachtschip. In het *Goudblommeke* werd een banket aangericht, gevolgd door de obligate fotosessie. Het groepsportret op de stoep is een eigen leven gaan leiden als de quasi officiële beeltenis van de Belgische surrealist. Op de foto die antiquaar Albert van Loock maakte, poseren zes heren en twee dames in hun zondagse kleren rond Van Bruaene, die van in een leunstoel naar de

Kader met het 'handschrift' van Guido Gezelle (© Lander Loeckx, 2007 / vzw Geert van Bruaene).

camera kijkt. Achter hem staat de crème van de Brusselse avant-garde opgesteld: Marcel Mariën, Camille Goemans, Irène Hamoir, Georgette Magritte, E.L.T. Mesens, Louis Scutenaire, René Magritte en Paul Colinet. Burgermannetjes en -vrouwtjes zijn het, die een genoegelijke middag beleven. In hun hoofden gist het (soms), maar uiterlijk zijn zij huismussen, gevangenen van fauteuil en achtertuin, doorgaans vastgeroest in de voorstad. Een uitstapje naar Knokke komt hen voor als een expeditie. Scutenaire is ambtenaar bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Magritte werkt een tijdlang in een behangselpa-

pierfabriek en Paul Nougé in een laboratorium. De pamfletten van *Correspondance* en de kortstondige opstoot van dadendrang in 1926, toen ze in Brussel enkele theatervoorstellingen hadden verstoord, waren reeds lang vergeten. Zij wilden schrijven, kunst maken en vooral met rust gelaten worden. Een feestje bij Van Bruaene was al gek genoeg.

Gewillig poseerde het gezelschap die namiddag voor een tweede, zelden getoonde foto. Vermoedelijk heeft Georgette Magritte de camera overgenomen - 'zet er u eens bij, Albert'. Ook op de koer van het

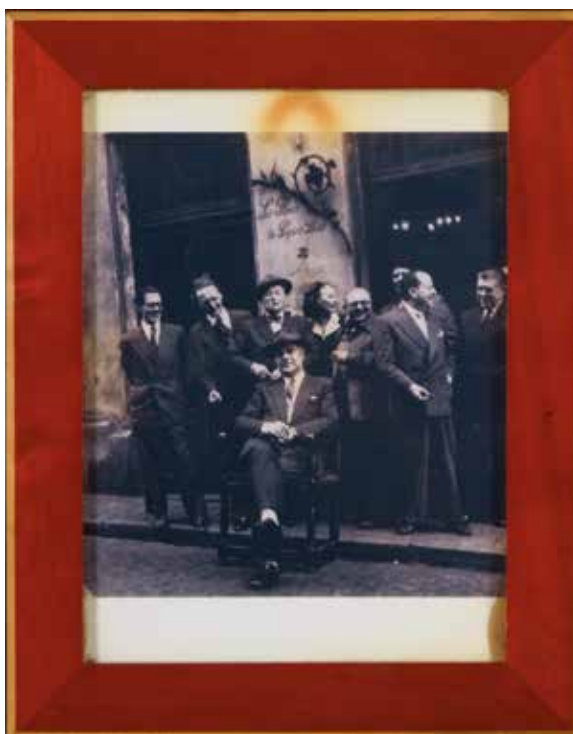

Groepsportret met Marcel Mariën, Camille Goemans, Irène Hamoir, Georgette Magritte, E.L.T. Mesens, Louis Scutenaire, René Magritte en Paul Colinet (© Albert Van Loock, 1953 / vzw Geert van Bruaene).

cafeetje schoolden onze helden nog samen voor een derde groepsportret. En almaar opnieuw was het *Goudblommeke* een niet te overtreffen decor. Ze hangen er nog.

CLAUS EN VINKENOOG

Terwijl de surrealisten hun geschiedenis begonnen te schrijven, stonden andere nieuwlichters klaar in de coulissen. In december 2006 dacht de Nederlandse dichter Simon Vinkenoog vertederd terug aan zijn ontmoeting met *Zérrar*, die hij via Hugo Claus had ontmoet. Op 31 mei 1955 vierde deze laatste in het

'Zet er u eens bij, Albert', groepsfoto ditmaal met Albert Van Loock (en zonder Georgette Magritte die de foto waarschijnlijk nam). Ingelijste foto uit het café (© Lander Loeckx, 2007 / vzw Geert van Bruaene).

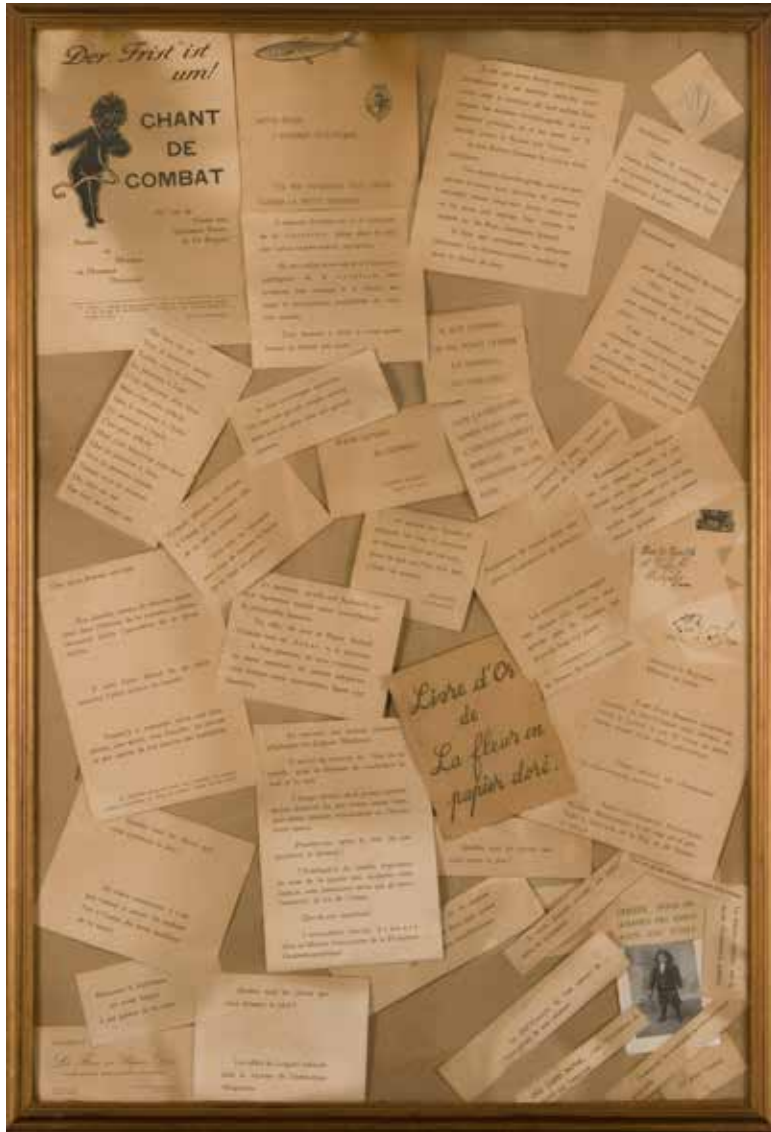

De Nederlandse dichter en performer Simon Vinkenoog in het Goudblommeke. Op zijn blog verwijst hij naar het Gulden Boek /Livre d'Or dat hij van Geert van Bruaene heeft gekregen. [© HoedGekruid, 2008].

Goudblommeke zijn huwelijk met Elly Overzier, dat enkele dagen eerder in Gent was voltrokken - tijdens de Brusselse Erfgoeddag in april 2016 organiseerde de vzw Geert van Bruaene in het café zelfs een re-enactment van het feest. Meer dan een halve eeuw eerder was een vijftigtal genodigden samen gekomen in de kroeg, waar Van Bruaene de plichtigheid op het stadhuis overdeed, opgetuigd met een breed lint dat bijeengehouden werd met de tand van een olifant. Corneille en Vinkenoog waren uit Parijs overgekomen; de oud-strijders van *Tijd en Mens* verbroederden met de herriechoppers van *Cobra*. De aange-

schoten Jan Walravens hield een wrange maar visionaire grafrede: "Raveel en Saverijs dansten heel spectaculair, Elly was buitengewoon lief en Guido Claus [n.v.d.r.: broer van] schonk om de tien minuten de glazen vol. Ik ben dan erg giftig geworden, ik heb mij in de gelakte schoenen van een kaal en korchend Academielid geschoven en een grafrede gehouden voor Claus. 'Claus', heb ik geroepen, 'die wij vandaag allen bewenen, was een onzer gelukkigste schrijvers. Hij was schatrijk toen hij stierf, niet alleen lid van de Leopoldsorde zoals Louis Paul Boon, maar ook lid van de Kousenband. Hij won alle prijzen...'

'Wat zijn schuld niet was!', riep Simon Vinkenoog. 'Nee, het was die van Teirlinck. Hij was een groot vriend geworden van Reimond Herreman, kende eerst een fantastische opgang, ging dan verschrikkelijk aan de drank, maar realiseerde omstreeks zijn veertigste jaar een werk, dat wreedheid met fantasie paarde. Hij stierf als lid van de Academie, ten zeerste geacht door de kunstenaars, die eens met hem gedebuteerd hadden. Onder hen is Karel Appel miljonair geworden; Corneille verdween in de woestijn; Marc Mendelson ontpopte zich als de grote vernieuwer van de Brusselse uithangborden; gezien zijn dogmatisch karakter is Simon Vinkenoog domi-

Enkele ingekaderde kaartjes, vouwblaadjes en losse pagina's uit het 'Gulden Boek/Livre d'Or' van het café (© Lander Loecx, 2007 / vzw Geert van Bruaene).

nee geworden in Nederland waar hij in een geur van heiligheid gestorven is. Jan Walravens tenslotte, ging op zoek naar een nieuwe moraal en heeft daarvoor eerst het werk van schilders en schrijvers misbruikt om zijn moraal vervolgens bij de mollen, de nijlpaarden en de helikopters op te sporen.' Venijnig riep Geert van Bruaene: 'Dat is nu de eerste keer, Jan, dat ik u iets verstandigs hoor zeggen!' En Elly Claus verzuchtte: 'Assez de méchancetés'. Enkele minuten hing er een onbehaaglijke stemming in het

café. Dan trokken de gasten geleidelijk af. Is voor ons allen de tijd van de grote scheuringen gekomen?"

Ook Van Bruaene somberde er in die dagen op los, geteisterd door belastingen en andere administratieve rompslomp. In zijn klaagzangen waaide de wijde wereld naar binnen. In het surrealistische blad *Les Lèvres nues* mijmerde hij over de atoombom, een dure maar onvermijdelijke grap – 'La bombe H coûte tres cher, mais on la donnera': alleen

de bom kon de armoedzaaiers die in zijn *estaminet* rondhingen uitschakelen en zijn karige omzet opdrijven. Enkele jaren later kwam een moeë Van Bruaene aan het woord in *Rhétorique*, alweer een tijdschrift met Brusselse wortels. De steile Cellebroersstraat was dan een 'putain de rue' geworden die voorzer zijn einde zou betekenen. Onze 'grand alpiniste de café-concert' was uitgeteld en uitgedacht. Je zou voor minder als je een half dozijn levens hebt geleid. En de lange straat die de heuvel opklimt is natuurlijk een vervelende horde die je moet nemen om in het *Goudblommeke* te belanden. Zelfs Boontje had last van de Brusselse hoogteverschillen: 'ge moet klimmen en klimmen om er te geraken, maar men laat zich gewoon rollen als men weer weggaat'.

Je laten rollen als je weggaat? Dat deed ook Geert van Bruaene, man van de (kleine) wereld. In de nacht van 21 op 22 juli 1964, tijdens een *drache nationale* die uitmondde in een indrukwekkend onweer met duizend bliksems, bommen en granaten gaf hij de geest en de pijp aan Maarten. Hij werd onder een loden zon begraven. Een menigte troepte samen bij het *Goudblommeke*, waarna de stoet zich in beweging zette richting stadsbegraafplaats. Mensen die het kunnen weten herinnerden zich dat bij elk café onderweg enkele getrouwen afhaakten; wanneer de lijkwagen ter bestemming kwam, had slechts een handvol moedigen de tocht overleefd. Tussen de planken van zijn kist lachte Zérar van Bruaene – schelpenbaron en *raté magnifique* van de Kunst – in zijn vuistje.

.....
**EEN TOEKOMST VOOR
 EEN VERLEDEN**

Van Bruaenes overlijden betekende allerminst het einde van zijn biotoop

aan deze unieke *lieu de mémoire*: geen museum maar een ontmoetingsplek voor lichaam en geest, een levend organisme in het weefsel van de stad. Gelukkig beschikken zowel het *Goudblommeke* als de vzw die het ondersteunt daarvoor over alle nodige troeven. Wie grasduint in de archieven van Koen de Visscher en Arnout Wouters, twee van de drijvende krachten achter het café, begrijpt dat de erfenis van Geert van Bruaene bij hen in goede handen is. *Ole Com Bove!*

NOTEN

1. Pierre Nora, *Les Lieux de Mémoire*, Parijs, Gallimard (Quarto), 1997.
2. Michaël Bellon, *Laptopia: Goudblommeke in Papier*, in: BRUZZ, nr. 1611, 11 april 2018
3. Zie o.m. *Het surrealisme. De laatste momentopname van de Europese intelligentsia*, in: Walter Benjamin, *Maar een storm waait uit het paradijs. Filosofische essays over taal en geschiedenis*, Nijmegen, SUN, 1996
4. Tegenwoordig het O.C.M.W., nog altijd de eigenaar van het pand.

'This is not a museum—no entry without a purchase' La Fleur en Papier Doré/Het Goudblommeke: A Brussels *lieu de mémoire*

Places where artists gather exert just as much fascination for us as places where art is made. One such rendezvous is *La Fleur en Papier Doré* ('*The Gilt Paper Flower*', in Dutch '*Het Goudblommeke in Papier*'), an authentic 'brown café' popular with writers and artists in the second half of the 20th century. The bar's clientele included not only renowned Belgian Surrealists like René Magritte and Marcel Mariën, but also, at a later stage, key figures from the COBRA movement, amongst them Hugo Claus and Simon Vinkenoog. Above and beyond this, however, the *Goudblommeke* was the life's work of its creator and driving force, Geert (or Gérard) van Bruaene—a proprietor every bit as unconventional as his customers. The myriad pictures and objects seemingly merging into the café's smoke-stained walls sum up, even more potently than the history of the place, the soul of this emblematic location or *lieu de mémoire*. Eric Min's account pays fitting tribute to both the café's story and its owner.

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Murielle Lesecque, Griet Meyfroots,
Valérie Orban, Cecilia Paredes,
Brigitte Vander Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Paula Dumont en Griet Meyfroots

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

REDACTIESECRETARIAAT

Murielle Lesecque

COÖRDINATIE DOSSIER

Paula Dumont

COÖRDINATIE ICONOGRAFIE

Julie Coppens

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Werner Adriaenssens, Anne-Lise
Alleaume, Jean-Marc Basyn, Amandine
Berry, Guy Conde-Reis, Françoise
Cordier, Thomas Deprez, Paula Dumont,
Jacqueline Guisset, Pascale Ingelaere,
Christophe Loir, Irène Amanti Lund,
Cristina Marchi, Marc Meganck, Griet
Meyfroots, Eric Min, Valérie Montens,
Marie Nobels, Valérie Orban, Cecilia
Paredes, Christian Spapens, Septembre
Tiberghien, Véronique Van Bunnan,
Brigitte Vander Bruggen, Peter Van
Goethem

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Coralie Smets,
Tom Verhofstadt en de leden van het
redactiecomité

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik Tack,
Ubiqu Belgium NV/SA

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

Graphius Brussels

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

BEDANKINGEN

De families Sergysels en Spanoghe,
Manon Brotcorne, Virginie Luel, Thierry
Mondelaers, Sandrine Tielemans,
Stéphane Vanreppelen

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal,
Urban.brussels (Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
Stedenbouw en Erfgoed)
Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Urban.brussels
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.erfgoed.brussels
bpeb@urban.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te
betalen toch nog gerechtigden zijn
die niet gecontacteerd werden, dan
worden zij verzocht zich kenbaar
te maken bij Urban.brussels

LIJST MET AFKORTINGEN

CIDEP – Centre d'information, de
documentation et d'étude du patrimoine
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
KMKG Koninklijk Musea voor
Kunst en Geschiedenis
KMSKB Koninklijke Musea voor
Schone Kunsten van België
MSB – Museum van de Stad Brussel
PSK – Paleis voor Schone Kunsten
SAB – Stadsarchief Brussel
STIB/MIVB Société des Transports
Intercommunaux de Bruxelles/
Maatschappij voor Intercommunale
Vervoer te Brussel
WHI – War Heritage Institute

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2019/6860/014

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012- September 2014
Geschiedenis en herinnering

013- December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Laatste nummers

Extra nummer - 2018
De restauratie van
een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

urban
.brussels

SUR BRUXELLES URBANISME ET PATRIMOINE
BSE BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED

15 €

ISBN 978-2-87584-182-7